

Charles Darwin

L'origen de les espècies

Traducció de Santiago Albertí

i Constança Albertí

Edicions 62

Barcelona

Pròleg

Karl Marx li escrivia al seu company Ferdinand de Lasalle, poc després de llegir *L'origen de les espècies*: «El llibre de Darwin és molt important i em serveix per a recolzar en la ciència natural la lluita de classes a través de la història. Sens dubte, cal suportar el feixuc mètode anglès d'exposició, però, malgrat totes les deficiències, no sols dóna per primera vegada un colp mortal a la 'teologia' de les ciències naturals, sinó que explica empíricament el sentit racional d'aquestes». Convindreu que la frase marxiana és brillant, i reflecteix a la perfecció el contingut i l'efecte d'aquest llibre. No sols va ensorrar per sempre una percepció religiosa (i romàntica) de la història natural, sinó que al mateix temps va impregnar de sentit el seu conreu, un sentit no basat en el diletantisme o en l'admiració cap als infinits prodigis de la Creació.

Charles Darwin va crear d'alguna manera la Biologia moderna: una ciència laica, aconfessional, destinada a conèixer el perquè de la vida i el lloc que hi ocupa l'home.

Tanmateix, aquest no fou el principal motor de la gestació d'aquesta obra. Res més lluny del Darwin escriptor de *L'origen* que buscar-se problemes amb la religió. En una famosa carta al seu amic Joseph Hooker, director del jardí botànic de Kew, li confessava astorat: «Estic quasi convençut, i ho dic com si reconeguera un crim, que les espècies no són immutables». Enfront a la visió seràfica de la Creació —d'un equilibri diví, de caire omnipotent i inassequible a la intel·ligència humana—, Darwin combatia el fixisme de les espècies, i proposava que aquestes competien entre elles constantment, que canviaven i que moltes s'extingien. I que el motor d'aquest constant estat de crisi es deia

selecció natural: tan sols els individus més aptes aconseguien resistir els embats de la vida i projectar en el temps la seua descendència. Però aquesta hipòtesi, recolzada per una aclaparadora quantitat de dades, donava, com bé advertia Marx, «un colp mortal a la teologia de les ciències naturals». Des del primer moment, les reaccions dels sectors més conservadors de la societat anglesa foren contràries. Una de les primeres vingué del seu antic professor de geologia Adam Sedgwick, que «havia llegit el llibre amb tant dolor com plaer», a la qual va seguir una de més dura del capità FitzRoy, en què conclouia que «no puc trobar res d'ennoblidor en el pensament de descendre fins i tot del més antic Simi». El capità FitzRoy va publicar a més a més un parell de cartes signades amb el pseudònim de Senex, però en les quals Darwin va reconèixer el seu autor perquè utilitzava els mateixos arguments. Alhora, alguns destacats naturalistes, com Richard Owen, es negaren a acceptar que la selecció natural operara en la naturalesa. Com escriu Janet Browne en la brillant biografia del científic *Charles Darwin: the power of place*, Owen creia que els organismes desvelaven en la seua anatomia un plànol, i que una força purament mecànica com la selecció natural era del tot inadequada per a explicar-ho. Fins i tot va anar més lluny, i va declarar amb impertinència: «No volem saber el que el senyor Darwin creu o del que està convençut, sinó tan sols allò que pot provar». Charles Darwin va viure totes aquestes reaccions des de l'angoixa i la intranquil·litat. Afortunadament, va rebre el suport de molts dels seus amics, com ara Charles Lyell o Thomas Henry Huxley. Però ell no era un naturalista *à thèse*, no havia arribat a aquelles conclusions sobre les lleis de la vida des d'un posicionament de tipus polític o religiós, sinó exclusivament científic. Les repercussions socials lògicament el preocupaven, però ell no podia deixar d'exposar les seues descobertes, tot i que aquestes afectaren gent que respectava, o que fins i tot s'estimava, com ara la seua esposa Emma Wedgwood, profundament religiosa. *L'origen de les espècies* era un llibre exclusivament científic, però no podia evitar que tinguera varies lectures, com la que feia el

mateix Karl Marx. Si els textos del materialisme filosòfic (encapçalat pel *Sistema de la natura* del baró d'Holbach) havien estat ben polèmics, tanmateix no havien causat uns danys importants a les tesis religioses, perquè eren llibres exclusivament creats per a socavar el pensament religiós. En canvi, aquesta obra, sense cap pretensió directa en aquest sentit, va produir un daltabaix complet: a partir del 24 de novembre de 1859 res va ser igual. L'historiador de l'art Ernst Gombrich escriu que hi ha dates que són els claus des d'on es penja el gran tapís de la història. Sens dubte aquesta n'és una.

L'Origen és el resultat de molta dedicació: Darwin duia molts anys treballant en la seua tesi sobre la selecció natural amb la intenció d'escriure un gran tractat que titularia *El gran llibre de les espècies*. En realitat, havia esmerçat més de vint anys reunint un gavadal immens de proves que recolzaren les seues tesis. La il·luminació l'havia tingut durant la lectura de l'*Assaig de la població* de Thomas Robert Malthus, com ell mateix reconeix a la seua *Autobiografia*: «En octubre de 1838 vaig llegir per casualitat, i per a entretenir-me, el llibre de Malthus, i com que estava ben preparat, gràcies a la meua continuada observació del comportament d'animals i plantes, per a copsar la lluita de l'existència que es produeix pertot arreu, vaig pensar de seguida que, en aquestes circumstàncies, les variacions favorables tendrien a ser preservades i les desfavorables a ser destruïdes. Açò donaria com a resultat la formació de noves espècies. Llavors vaig tindre per fi una teoria amb la qual treballar».

Però en 1858 encara no havia publicat ni un sola la línia de la seua teoria. Els motius són llargs i complexos, però eren una mescla de prudència, de rigor i de temença a la repercussió de les seues idees (al «crim», que confessava a Hooker), que fàcilment podien ser declarades herètiques. Per això quan en juny de 1858 va rebre una carta d'Alfred Russel Wallace —un jove investigador que es trobava a Malàisia— on li exposava fil per randa una tesi molt semblant, Darwin va caure en una profunda depressió. També Wallace havia arribat a les mateixes conclusions que ell després de llegir el suggerent assaig de Malthus. Finalment,

Darwin i Wallace divulgaren junts les seues idees, en un acte a la Linnean Society que va tindre poca repercussió, fins a l'extrem que quan el president de la societat va realitzar un resum dels fets més significatius que havia deparat aquell any va sentenciar que «no havia estat marcat per cap descoberta impactant d'aquelles que, per així dir-ho, revolucionen l'àrea científica a la qual pertanyen». Però a l'any següent, quan Darwin va publicar un llarg resum de les seues idees que va titular *Sobre l'origen de les espècies mitjançant la selecció natural, o la preservació de les races afavorides en la lluita per la vida*, la primera edició es va esgotar en unes poques hores, i la segona als pocs dies.

Potser d'haver estat Wallace l'únic descobridor, el «colp» a la teologia natural no haguera estat tan dur, potser no haguera estat «mortal». Wallace era un bon i esforçat naturalista, però no tenia la gran capacitat de treball i de síntesi de Darwin. Tanmateix, la pressió de Wallace el va obligar a retallar el seu tractat, a reescriure una versió divulgativa, no dirigida exclusivament als especialistes. El mateix Darwin reconeixia l'efecte beneficiós que sobre el seu treball havia tingut aquesta necessitat de resumir i sintetitzar el seu projecte inicial: «Un altre element de l'èxit del llibre va ser el seu volum moderat, i això li ho dec a l'aparició de l'assaig de Mr. Wallace; si l'haguera publicat a l'escala que vaig començar a escriure'l en 1856, el llibre hauria estat quatre o cinc vegades més gros que *L'origen*, i molts pocs haurien tingut la paciència de llegir-lo». Si a Karl Marx li semblava que per a pair-lo calia «suportar el feixuc mètode anglès d'exposició», el tractat que Darwin tenia originalment preparat molts pocs haurien tingut la paciència o el coratge de llegir-lo. Ans al contrari, en aquesta nova versió Darwin va recuperar el seu estil de la crònica del viatge del Beagle —el seu primer gran èxit «literari»— per tal d'arribar al lector: el to que va emprar era sempre pacient, amb una explicació progressiva, lenta, convincent, dels diferents assumptes tractats; es va prendre el temps per a criticar les pròpies observacions, els seus arguments, per tal de mostrar la seua imparcialitat, i va fer constants referències al lector —interpel.lant-lo— per a mantenir-lo interessat. Per això, al-

guns estudiosos l'han considerat un dels grans retòrics de la ciència, a l'altura de Galileu —que a més d'un excepcional científic fou un brillant escriptor (en paraules d'Italo Calvino, qui va depurar la llengua toscana).

Aquesta accessibilitat —impròpia en una obra científica, i amb molts pocs precedents—, junt amb el seu contingut polèmic, va fer de *L'origen* una de les obres més llegides de la història de la ciència. El mateix Darwin ho reconeixia, amb una certa befa: «Ha estat traduït a quasi tots els idiomes europeus, inclús a alguns com l'espanyol, el bohemí, el polonès o el rus». En català s'hagué d'esperar fins a l'any 1982, i en la traducció de Santiago Albertí que mantenim en la present edició; com diu Thomas Glick en l'epíleg, el feroç antidarwinisme de la burgesia catalana va impedir qualsevol temptativa anterior. En aquest sentit cal fer una precisió important: la versió de *L'origen* que el lector té a les mans és la corresponent a la primera edició, de les sis que va revisar i ampliar Charles Darwin. Aquesta té l'avantatge, front a les següents, de resultar més fresca i espontània, menys carregada de notes i d'epígrafs, ja que Darwin tenia el costum d'anar ampliant els seus llibres amb les rèpliques als seus crítics, cosa que anava enfarfegant progressivament el text de postilles i rectificacions, i d'algunes digressions del tot innecessàries.

Siga com siga, de segur que Darwin s'hauria sobtat que encara a hores d'ara, dos-cents anys després del seu naixement i cent cinquanta després de la publicació de *L'origen*, el conflicte entre ciència i religió seguira tan viu. En una carta a Edward Aveling, un jove ateu que més endavant col·laboraria amb Marx, li confessava una absoluta confiança en el poder de la ciència: «Tinc la impressió (correcta o incorrecta) que els arguments dirigits directament contra el cristianisme i el teisme manquen pràcticament d'efecte sobre el públic; i que la llibertat de pensament es veurà millor servida per una gradual elevació de la comprensió humana que acompanya el desenvolupament de la ciència. Per tant, sempre he evitat escriure sobre la religió i m'he circumscrit a la ciència». No obstant això, l'actual reviscolament del creacionisme en Europa i, de manera ben especial, als Estats

Units, resulta força inquietant, i d'alguna manera desautoritzen les esperançadores paraules de Darwin. Potser la seua fe en la ciència i «en la gradual comprensió humana» hauria patit un cert desencís en comprovar el poc que hem avançat en aquest conflicte. Hi ha alguna cosa en la naturalesa humana que l'aboca cap a allò sobrenatural, cap al misticisme i la religiositat: massa vegades fa l'efecte que la fe és més poderosa que la raó. Per tot això cal llegir Darwin. Hi trobareu el treball d'un gran científic que va transformar el nostre món, però també una ment moderna, amb una forma de raonar del tot actual, amb un desig de convèncer, quan no de persuadir, el lector. Més que una lectura, de vegades fa l'efecte d'una conversa, d'una sàvia conversa, a vessar de dades i d'exemples. Darwin frisa per convèncernos, per fer-nos canviar de parer, sap que ho té tot en contra —centenars d'anys de tradició religiosa—, però encara així té una absoluta confiança en l'home i en el poder de la raó. Potser siga un dels màxims defensors de la racionalitat i de l'empirisme, amb un profund i indoblegable optimisme en l'espècie humana. Això el fa un clàssic tan entretingut com imprescindible. I una lectura del tot actual.

Martí Domínguez
Universitat de València